

archivum: 97.

Pro memoria

gróf Teleki Pál vallás és közoktatásügyi miniszter
1938. december 14-én adott interpellációs válaszában
egyes részeire vonatkozólag.

I. Az országgyűlési napló 104. oldalán a következő
szöveg van:

"Nem az anyagban van a hiba. Vannak az anyagnak
részei, amelyeket régen készítettünk, olyan részei, a-
melyek most készültek és amelyeket nem láttam. Magyar
professzor urnak megjelent egy nyilatkozata ma az uj-
ságban, amely szerint én bizonyos térképeket láttam
volna az Intézetemben, tehát quasi jóváhagytam volna
két nappal ezelőtt, mielőtt a kiállítás megnyílt."

"Ez a kijelentés, ez a beállítás, valahogy nem
jóhiszemű, ezt megállapítom. Ez súlyos, de megállapi-
tom, mert megtévesztő ez a beállítás. Intézetemben
csak futólag voltam bent, jóformán azért, mert heten-
kint egyszer szoktam egy előadást tartani politikai
földrajzból most is... Én egy ilyen előadásról jöttem
ki és szaladtam újra, a jó Isten tudja hova... Mikor
én kijöttem, ott feküdtek a József császár kori felvé-
telek térképlapjai. Főleg ezeket néztük talán 10-15
percig és akkor megmondtam azt és ez volt jóformán e-
gyetlen direktívám a kiállításra vonatkozólag, - hogy
a József császári felvételnek, tehát a XVIII. század
elejéről származó térképeknek azokat a lapjait, amelyek
a mi felvételeinkkel, tehát a kunmadarasi és tatai fel-
vételeinkkel korrespondálnak, akasszák melléjük. És
ezek mellé akasszák ki a néprajzi térképnek a települé-
si viszonyokat is világosan mutató térképeit, úgy amint
én azt Isten tudja hány évre visszamenőleg minden gazda-
ságföldrajzi kollegiumomban, amelyet Magyarországról
tartok, be szoktam mutatni. Megállapítom, hogy a falra
borsót hánytam. Ezt a direktívámat senki be nem tartot-
ta. Azután átszaladtam a másik szobába, láttam néhány

más térképet és mondtam jó, nem bánom. Ennyi volt az egész." Erre a miniszteri válaszra vonatkozólag 1938. december 16.-án több napilapban a következő nyilatkozatot tettem:

"A miniszter ur azt a kijekentést is tette, hogy egy sajtónyilatkozatom nem volt jóhiszemű. Nyilatkozatomat fenntartom. Jóhiszeműségem elbirálása a köztünk lefolyt érintkezés teljes ismerete nélkül nem lehetséges. Annak emlékét a gyorsirói napló megjelenése után a miniszter előtt fel fogom ujitani. Az ilyen kérdések azonban nyilvános tárgyalásra nem alkalmasak."

Nyilatkozatom, melyre a miniszter a beszédében utalt, a következő:

"A kiállításnak minden adatáért helytállunk. Az adatokat senki sem kifogásolta. Megbízhatóságukra biztosíték az, hogy a Központi Statisztikai Hivatal kiadványai alapján készültek, részben az én Intézetemben, részben gróf Teleki Pál földrajzi Intézetében és azokat két nappal a kiállítás megnyitása előtt az Intézetében maga a miniszter is megnézte." /Magyarország/

II. Amit a miniszteri nyilatkozatra vonatkozólag megjegyezni óhajtok, a következő:

- 1./ Utoljára idézett nyilatkozatomból következik, hogy a miniszter azokat a térképeket látta, amelyek az ő Intézetében készültek, tehát a "quasi jóváhagyás" csak ezekre vonatkozhatik.
- 2./ A miniszter a beszédében elismeri, hogy látott az Intézetében több térképet. Megemlíti a József császár korabeli felvételeket, amelyekkel kapcsolatban "jóformán egyetlen direktíváját adta a kiállításra vonatkozólag." Ezek azonban olyan részletekre vonatkoznak, amelyek egyetemi előadásaival kapcsolatosak, amelyeket nem is értek és nekem különben sem szólhattak, mert nem intézeti tanársegédje, hanem tanártársa vagyok. Ha ebből a direktívából valami nem valósult meg, azért felelős nem lehetek és emiatt sajtónyilatkozatom rosszhiszemű nem lehet.
- 3./ A miniszter az Intézetében megnézte az országról készi-

tett kéziratos tájtérképet is, amely a kiállítás első termébe került. Emlékezni fog rá a miniszter ur, hogy annál szóvátettem azt, hogy a Duna-Tisza közti jugoszláv határ pontosan a fekete föld határán fut. Erre azt felelte, hogy ezt először Shotwell professzor vette észre. Tehát ez is egy térkép, amelyet látott, amelyről beszéltünk és amelyet nem kifogásolt.

4./ Ugyanabban a teremben kifejezetten felhívtuk a figyelmét azokra az egyenlő méretű térképekre, amelyeknek annak a három családnak a birtokai vannak, amelyeknek egyenkint több mint 100.000 hold föld van a tulajdonában. /Károlyi, Festetich, Eszterházy/. Ezekre mondotta, hogy "Jó, nem bánom." Emlékezni fog a miniszter arra is, hogy amikor december 7.-én utoljára nála voltam és amikor lemondásomat is bejelentettem, ő több kifogást tett és ezekre válaszként többek között kifejezetten mondtam: "Ezeket a családi térképeket az Intézetedben láttad és ha kifejezetten hozzá nem járultál volna, vagy előzőleg nem láttad volna, a kiállításon nem engedtem volna azokat kitenni." A baj többek közt ebből az Esterházy féle térképből lett, mint a miniszter nekem mondotta. Nem férhet ahhoz kétség, hogy a miniszter a kiállítás előtt két nappal éppen ezeket látta és ezért erre jóhiszeműen utalhattam nyilatkozatomban.

5./ Ugyancsak akkor, amikor lemondtam, tehát a miniszter parlamenti beszéde előtt, szó volt köztünk arról, hogy amikor a miniszter a Fiatal Magyarország mozgalmát ez év októberében megindította, abban semmi részem nem volt és abba beavatva nem is vagyok. Hozzá közöm annyiban volt, hogy azok az ifjak, akiket a miniszter vont be, főleg Elek Péter és Kiss István, azt kérték, hogy azokat a térképeket és diagrammokat, amelyeket szükségesnek tartanak, a vezetésem alatt álló Intézetemben készíthessék és az ehhez, főleg a sürgősség miatt, szükséges összeget és munkadíjakat előlegezzem. Ez évi október hó 16.-án keltezve, negyedvekre irt gépirásos előterjesztést adtak át nekem, amelyben ez a program és a megvalósítási terv részletesen ki volt fejtve. Ennek egy másolatát én adtam át felkérésükre a minisz-

nek, aki hozzájárult az abban foglalt elkészítéséhez és a velejáró költségekhez. Ugyanakkor kértem a miniszter urtól, hogy a miniszterelnök urtól eszközölje ki Surányi-Unger professzornak, a miniszterelnökség Gazdaságkutató Osztálya vezetőjének szóló azt az utasítást, hogy olyan adatbeli felvilágosításokat, melyekért esetleg hozzáfordulunk, nekünk megadhasson. Surányi-Unger professzor a miniszterelnök urtól ezt az utasítást meg is kapta. Tehát a miniszter az általam előadottakat nemcsak meghallgatta, hanem azok alapján el is járt.

Ebben a fiatalok által készített programban első pontként szerepel "Közgazdasági életünk szervezeti diagramjának" elkészítése. "Lényege a magyar hitel és vállalkozói szervezetek egymással való kapcsolatainak grafikus ábrázolásban való feltüntetése. Célja annak kimutatása, hogy közgazdasági életünket területiálisan, szakmák és a tőkekonzentrációtól való függés szerint, kik és mik tartják a kezükben. Kik állanak, illetve ülnek a kulcspozíciókban." Az elkészítésrenézve pedig egyidejűleg azt irták, hogy azt "a különböző kompaszok, címtárak és gazdasági évkönyvek alapján, a tőke érdekeltségek egymással való kapcsolatainak kikutatása útján", fogják csinálni. Így készült a kiállításon szereplő az a diagram, amelyet Lamotte Károly és utána a miniszter is kifogásolt, mondván, hogy az nem tudományos mű. Ennek azonban nem is az volt a célja, hanem a gazdasági élet vizuális áttekinthetőségét lehetővé tévő ábrázolás kieszelése, ami közigazgatási és kormányzati szempontból egyaránt nagy segítség.

Ugyanebben a programban mindazok a térképek tervbe vannak véve, amelyek a kiállítás első termében szerepeltek és a kontroverziák tárgyai lettek.

Ezt a programot december 7.-én, amikor utoljára voltam a miniszternél, neki újból megmutattam, ő meg is ismerte és példányomat nyomban visszaadta. Én ekkor felhívtam a figyelmét arra, hogy tehát a kiállításon szerepelt összes térképek készítéséhez előzetes hozzájárulást adott. Ezt nem is vonta kétségbe.

Mindezzel, azt hiszem, maradék nélkül bizonyítva

lógott nem a miniszter kifogásolta, hanem én mondtam.

van, hogy amit a Magyarország-ban megjelent nyilatkozatomban mondtam, azt teljes jóhiszeműséggel mondtam és abban semmiféle beállítás sem volt.

III. Viszont rá kell mutatnom arra, hogy a miniszter parlamenti interpellációs válaszában nem minden részlet pontos. Így

- 1./ a 104. lap első hasábjának alján azt mondja, hogy amikor Intézetében a térképeket /jelenlétben és mások jelenlétben/ megnézte, egyetemi előadásáról jött ki, futólag. Ennek azért kell tévesnek lennie, mert amikor a miniszter az Intézetébe belépett, én /továbbá Gyórfy, Kiss, Elek, stb./ már ott voltam és 10 perccel előbb vele a miniszteriumban telefonon beszéltem és megemlítettem, hogy ezek a térképek az Intézetében vannak. Ezt a telefonbeszélgetést a szobámban többen hallották.
- 2./ A miniszter interpellációs válaszában állandóan úgy beszélt, hogy engem, "magához kéretett", "magához hivatott november 30.-án, majd december 7.-én" Meg kell állapítanom, hogy mindkét esetben én kerestem, magamtól, a velem való érintkezést. Az első ízben Palkovics útján, december 6.-án azonban közvetlenül a miniszter maga hívott fel telefonon az egyetemen és közölte velem, hogy Elek Péter nála volt, akinek ő megmondta, hogy leveszi róla a kezét. Akkor az én szobámban Hallósy István, az Idegenforgalmi Hivatal új főnöke ült, ezért a miniszterrel nem bocsátkozhattem erről a témáról tüzetesebb tárgyalásba, hanem azt kértem, hogy másnap felkereshessem. Ő maga válaszolta nyomban, hogy a parlamentben lesz található. Másnap már úgy mentem fel, hogy írásbeli lemondásomat magammal vittem. De ez mutatja, hogy nem hivatott. A kifejezés tehát nem precíz.
- 3./ A parlamenti napló 104. oldalán /a második hasábon/ azt mondja a miniszter, hogy a "kiállítás katalógusának tüzetesebb átnézése után konstataált abban bizonyos dolgokat." És hogy a füzetnek "második kiadása is készült, éppen e diskurzus következtében." A november 30-iki diskurzusnak ez a része a következőképpen folyt le: A katalógust nem a miniszter kifogásolta, hanem én mondtam,

hogy abban van egy pár kifejezés, amelyeket a második kiadásból, amelynek szükségessége már akkor biztos volt, ki fogok hagyni. Hozzátettem, hogy ez azért történt így, mert elértük azt, hogy a katalógus a megnyitás napjára megvolt, viszont a kiállítás anyaga is csak egy nappal előbb készült el, tehát nagyon rövid időnk volt a stilizálásra." Erre a miniszter, aki más kifogásokat tett, azt mondta, hogy "a füzetre nincs is észrevételem."

Mindezeket csak annak igazolására hozom fel, hogy a miniszter ur emlékezete nem mindenben precíz, ami emberileg az ő elfoglaltsága mellett nem csodálható. De viszont remélem, hogy ha ezeket az adatokat most emlékébe idézem, azokra emlékezni fog. A kinos az, hogy beszédének annál a részénél is, amelyben azt állította rólam, hogy nem voltam jóhiszemű, emlékezete nem volt precíz.

Ezért kérem a minisztert, hogy az előadottak alapján ismerje el jóhiszeműségemet és ezt jelentse ki. Mivel pedig nyilatkozatát az országgyűlés nyilvánossága előtt tette és az országgyűlés naplójába bekerült, kérem találjon a miniszter módot annak ottani rektifikálására.

A kérdés és felelet szövegének tervezete.

Kérdés: " A Táj- és Népkutató Központ megszüntetése ügyében 1938. évi december hó 14-én előterjesztett interpellációkra adott válaszában a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur többek közt azt mondta, hogy Magyary Zoltán professor urnak egy újságban tett ama nyilatkozata, hogy a miniszter ur bizonyos térképeket látott volna az Intézetében, tehát kvázi jóváhagyta volna két nappal azelőtt mielőtt a kiállítás megnyilt, - "valahogy nem jóhiszemű." Magyary Zoltán professor ur másnap a sajtóban közzétett nyilatkozatában kijelentette, hogy nyilatkozatát fenntartja és a miniszter urral lefolyt érintkezésének emlékét a miniszter előtt fel fogja ujítani. Kérdésem a miniszter urtól, óhajt-e ebben a kérdésben nyilatkozni?"

Válasz: " Igen, kijelentem, hogy meggyőződtem arról, hogy Magyary Zoltán professor ur a "Magyarország" című napilap 1938. évi december 14-iki számában tett nyilatkozatát jóhiszeműen tette meg."